

Prof. Dr. Sadettin Ökten: Modern insan ihtiyarlamamak ve ölümünü unutmamak istiyor

Röportaj: Ömer Çakkal

Sağlık, sağlıklı olmak eski medeniyetlerde, bilhassa Osmanlı'da ne anlama geliyordu, bugün ne anlama geliyor? Kabristanların cami hatta evlerin avlularında olmalarının önemi neydi? Geçmişteki şifahane mimarisi ile bugünün hastane mimarisi arasında ne gibi farklar var? Şifahaneden hastaneye geçerken medeniyet mirasımız olan neleri hayatımızdan çıkartıp attık? Şehirler, evler, hastaneler ve kabristanların bir medeniyetteki yeri nedir? Bunlar toplumun ve özelde bireyin yaşamını nasıl etkiler? Osmanlı

medeniyeti hakkında araştırmaları ilgiyle izlenen Prof. Dr. Sadettin Ökten ile sağlık, hastalık, ölüm, yaşlılık, hekimlik gibi derin konular etrafında sohbet ettik. Sadettin Hoca, bu kavramları eski zamanlardan günümüze ve farklı medeniyetlerdeki telakkileri değerlendirdi. Modern insanın hiç ihtiyarlamamak ve ölümünü unutmamak istediğini söyleyen; kabristanlar, salâlar ve hasta ziyaretlerini "hakikatin hatırlatıcıları" diye niteleyen Hocanın, eski Türkçeden ve şiirlerden bolca alıntı yaparak getirdiği bakış açısı, hâkim tıp paradigmasını direklerinden sarsacak nitelikte.

"Osmanlı toplumunda hayat ve ölüm iç içedir"

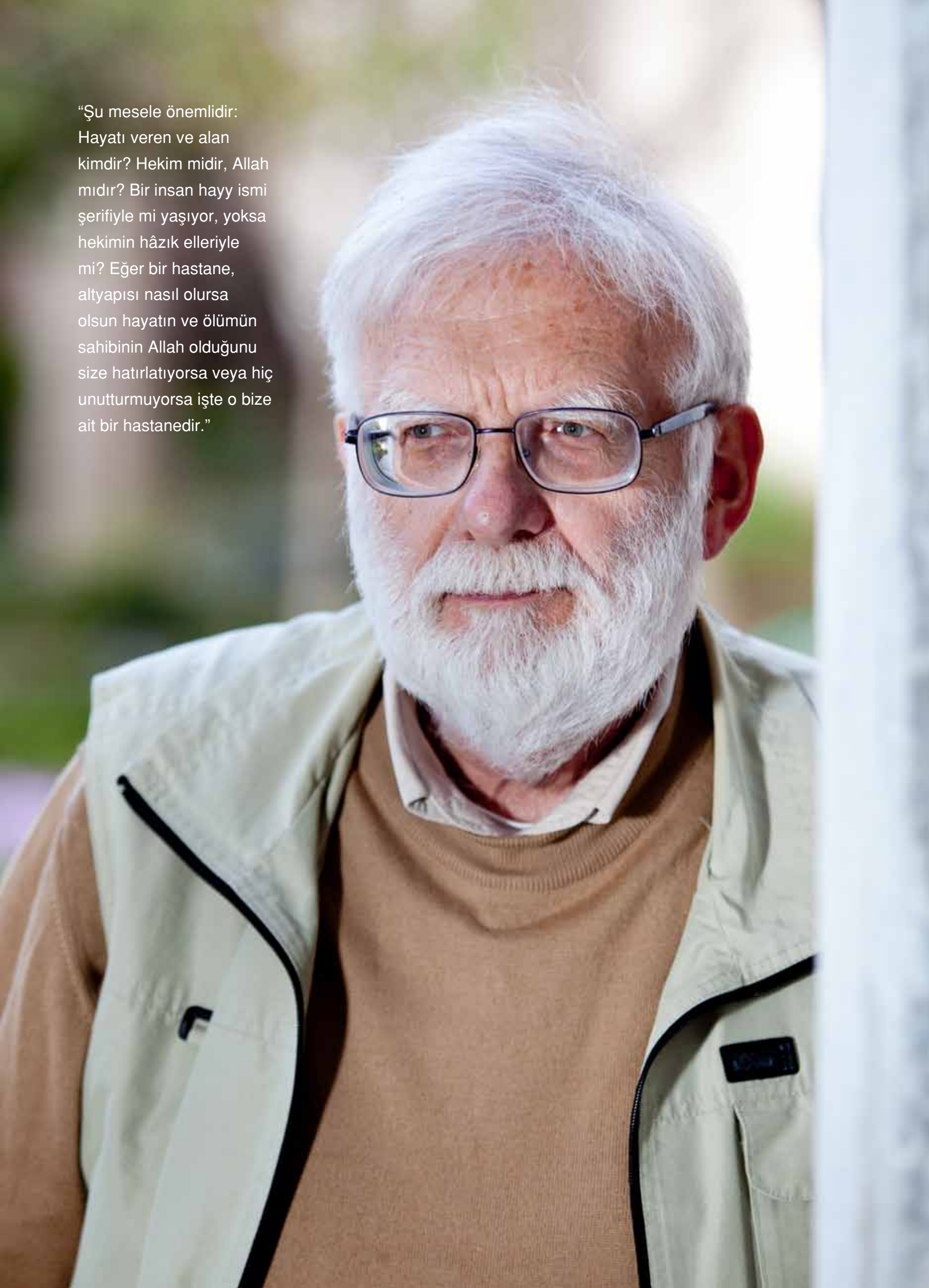
Bizi İlim Yayma Cemiyeti'nin Atik Valide Külliyesi'ndeki şubesinde misafir ettiniz. Burada ne yapıyorsunuz hocam?

Ben şu anda emekliyim. Emekli olmadan önce ve sonrasında daha fazla artarak devam eden zihnimde bir problem var: Bizim kimliğimiz. Bu topraklarda yaşayan ve kendisini Müslüman olarak tanımlayan, Osmanlının devamı olan bu insanların bir kimliği var mıdır, eğer bir kimlik var ise bugün yaşama şansına sahip

Fotoğraflar: Mücahit Yapıcı

“Ŗu mesele 3nemlidir:
Hayatı veren ve alan
kimdir? Hekim midir, Allah
mıdır? Bir insan hayy ismi
Ŗerifiyle mi yaşıyor, yoksa
hekimin hâzık elleriyle
mi? Eğer bir hastane,
altyapısı nasıl olursa
olsun hayatın ve 3l3m3n
sahibinin Allah olduğunu
size hatırlatıyorsa veya hiç
unutturmuyorsa iŖte o bize
ait bir hastanedir.”

“Eskiler hadiseye şöyle bakıyorlardı: Evet her şeyin başı sağlık ama bu hangi sağlık? Bedensel sağlık mı, ruhsal sağlık mı, kalbi sağlık mı? Eskilerin ehemmiyet verdiği kalbi sağlıktır. Ona biz kalb-i selim diyoruz. Yani iman sağlığı. Osmanlı toplumunda hayat ve ölüm iç içedir ve bu dünya; bir başka âlemin tarlası, ekin ekildiği yerdir. Dolayısıyla bu dünyayı çok iyi kullanmak gerekiyor.”

midir ve bugün yaşıyorsa önümüzdeki zamanlara bir şey söyleyebilir mi? Bu kimlik problemi, bir medeniyet tasavvuru meselesidir. Ben akademik hayatımın son zamanlarında da bizi kapsayan, kavrayan, idare eden ve yöneten geri planda çok külli bir sistemin var olduğunu hissettim. Buna medeniyet tasavvuru diyorlar. Emekli olduktan sonra bunun üzerine yoğunlaşmış vaziyetteyim. Ve bunu toplumdaki farklı çevrelerle tartışıyorum. Neticede bu medrese hücrelerinde medeniyet tasavvuru araştırması yapan amatör biriyim diyebiliriz, yaptığım budur.

Şu anda özel bir mekânda. Osmanlı Padişahı II. Selimin eşi, Sultan III. Muratın annesi Nurbanu Sultan tarafından 1570’li yıllarda Mimar Sinan’a yaptırılan bir mekân burası. Geçmişte hastane, askeri depo, akıl hastanesi, cezaevi, imam hatip lisesi olarak hizmet verdi. Eski Toptaşı Cezaevi olarak da biliniyor. Çalışmalarınızı burada sürdürmenizin özel bir anlamı var mı?

İçinde bulunduğumuz mekân külliye medresesi. Biraz evvel bahsettiğiniz yer, karşımızda, mekân olarak ayrı bir mekân. Orada şifahane, imaret var. Diğer tarafta tekke var. Burası tam teşekküllü bir külliye. Buradaki restorasyon bitince bir oda bana lütfolundu. 4 seneyi bitirdik. Tabi ki özel bir manası var. Burası klasik bir medrese ve biz de o klasik kültürün önce ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz.

Hocam sizinle bugün sağlık, hastalık, ölüm, yaşlılık, hekimlik gibi konular etrafında sohbet etmek istiyoruz. Bu kavramları eski zamanlardan günümüze ve farklı medeniyetlerdeki telakkileri ile genel olarak değerlendirebilir misiniz?

niz? Eğer daha özele inip bir başlangıç sorusu sormam gerekiyorsa sağlığın, sağlıklı olmanın eski medeniyetlerdeki, bilhassa Osmanlı’daki karşılığı ile bugünkü karşılığını konuşarak başlayabilir miyiz?

Hay hay. Tabi Osmanlı’daki hekimler de çok kullanıyorlar: “*Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi / Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi*” diyor Muhibbi, Kanuni Sultan Süleyman. Eskiler hadiseye şöyle bakıyorlardı: Evet her şeyin başı sağlık ama bu hangi sağlık? Bedensel sağlık mı, ruhsal sağlık mı, kalbi sağlık mı? İnşallah yanlış değerlendirmiyorumdur, benim anladığım kadarıyla eskilerin ehemmiyet verdiği kalbi sağlıktır. Ona biz kalb-i selim diyoruz. Onu biraz daha açalım isterseniz: İmani sağlık. Ruhi sağlık, depresyonlar gelir geçer, onlar bu dünyanın normal halleridir. Beşeriz; üzüntü, sıkıntı, gam, sürur, neşe olur. Bedeni sağlık tabi ki önemlidir ama eskilerin nazarında o üçüncü sırada durur. Osmanlı toplumunda hayat ve ölüm iç içedir ve bu dünya, bir başka âlemin tarlası, ekin ekildiği yerdir. Dolayısıyla bu dünyayı çok iyi kullanmak gerekiyor. İki insan aynı fiili işlese, aralarında imansız olanın bir sevap, bir pozitif puan almayacağı çok açık bildirilmiştir. Ha bu, inananlar için böyledir. Bugün modern toplumun anlayışında sağlık hayatı maddi boyutuyla yaşamak için gereklidir. Tadını çıkara çıkara yaşamak için. Tabi o tat gene bir meddi çerçeve içindedir. Bir eski gazeteci yanılmıyorsam, “aspava” diyordu. Allah sağlık, para, afiyet versin, âmin yani. Parayla sağlık üst üste düşünülür. O parayı yemek için de afiyet lazımdır. “*Sanma ey hace ki senden zer ü sim isterler / Yevme la yenfau da kalb-i selim isterler*” diyor Bağdatlı Ruhi. (Ey efendi sanma ki senden altın ve gümüş isteyecekler. Hayır, kıyamette ancak kalbi selim isterler). Şair sözü bizim eski dünyamızda mühim sözlerdendir. Çünkü onlar birtakım Kur’ani hakikatleri ve hadiste beyan buyurulan güzellikleri

Osmanlıcayla, aruzla ve şiir formunda dile getirmişlerdir.

“Bir insan hayy ismi şerifiyle mi yaşıyor, yoksa hekimin hâzık elleriyle mi?”

Geçmişteki şifahane mimarisi ile bugünün hastane mimarisi arasında ne gibi farklar olduğunu sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz? Şifahaneden hastaneye geçerken medeniyet mirasımız olan neleri hayatımızdan çıkartıp attık?

Valla bu tehlikeli bir soru. Hastaneler lazım. İnsanlar hasta oluyorlar, deva arıyorlar. Fakat deva ararken yeni hastalıklara duçar olabiliyorlar. Şu mesele önemlidir: Hayatı veren ve alan kimdir? Hekim midir, Allah mıdır? Bir insan hayy ismi şerifiyle mi yaşıyor, yoksa hekimin hâzık elleriyle mi? Burası çok mühimdir. Eğer bir hastane, altyapısı nasıl olursa olsun hayatın ve ölümün sahibinin Allah olduğunu size hatırlatıyorsa veya hiç unutturmuyorsa işte o bize ait bir hastanedir. Ama falanca operatör, fişmanca uzman, profesör dediği anda o rasyonel bir hastanedir. Benim gördüğüm kadarıyla fark buradadır. Şimdi biraz daha pragmatik bakılıyor hadiseye. Çünkü hastalar yardıma, psikolojik desteğe, ruhi ihtimama muhtaç. Hasta olduğu zaman üzerine bir melal çöker ve o melalin sahibi de Cenab-ı Allah’tır. İnsan bunu pek kabul etmek istemese de hayat, takdir edildiği kadarıyla vardır ve bu takdirin dışına çıkmak mümkün değildir. Medeniyetimizin temel kaynağı “Kitabullah” a göre “ne bir saat önce, ne bir saat sonra” diye beyan buyurulmuştur ve hastane bize bu gerçeği hatırlatıyorsa, onun yanında müşfik ve yardımsever kollarıyla hastayı kucaklıyorsa bizim hastanemizdir. Hastanın belki bedensel tedaviden çok ruhi tedaviye ihtiyacı vardır ve modern tıp da bunu söylüyor. Hastanın tedaviyi kabul etmesi için psikolojisinin çok iyi olması lazım diyor.

Dergimizde de bu konuyu işleyen makalelere sıklıkla yer veriyoruz. Bu

bağlamda biraz üzerinde durmak istiyorum. Hastaların tedavi edildiği yerin adının geçmişte şifahane olarak anılırken bugün hastane olarak anılması noktasında neler söylersiniz?

Sualinizin yanıtı soru içinde zaten var. Hastanın beklediği şifadır. Cenabı İbrahim'in, "Ben hasta oldum, onu sen iyileştirdin" diye Cenabı Allah'a karşı bir niyazı var, "fe huve yeşfin" diyor. (Ve izâ maridtu fe huve yeşfin) (Suara Suresi 80. Ayet) Hekim, ilaç bir vasıta. Bu dünyada her şey bir sebebe bağlıdır. Ama sebebin arkasında bir esas sebep vardır, külli irade vardır. Bunu gözden uzak tutmamak lazım. Bir Müslüman, şifahane de Cenabı Allah'tan ömür talep ediyor ama hayırlı ömür. Hizmetle, maneviyatla geçen ömür talep ediyor. Yoksa şakilikle (haydutluk) geçen ömür talep etmiyor. E bunun için de bedensel, ruhsal ve kalbi şifa bulması lazım. Hastane, sanki hasta evi yani. Tekrar şifahane kurabilir miyiz? Belki kurarız. Ama şu anda kuramıyoruz.

Bugünün dünyasında, Türkiye'sinde biri çıksa ben şifahane kuruyorum dese nasıl bir şey olur, nasıl bir mimarisi, insanlara yaklaşımı nasıl olur?

Bence mimarisinden çok şöyle bir şey olabilir belki: Bu şifahane bilabedel olur ve orada manevi olarak epey yük çekebilecek insanlar vazife alır. Hizmet ehli, güler yüzlü, hastalara şefkatle yaklaşan, hastaların kaprislerine ve çocukça isteklerine karşı "Bir gün ben de bunlar gibi olabilirim" diyebilen ve bu yükü taşımak için Cenabı Allah'tan yardım isteyen insanların çalıştığı ve bu anlayışın başhekimden en alta kapıya bakan muhterem zata kadar var olduğu kurumlar olur. Bu bir vakıf olur, bir model olur, bir misal olur. Şimdi hastane deyince gazeteler mi biraz abartıyorlar bilmiyorum insanlar tarafından ticaret yeri gibi algılanıyor. Tabi ticaret her zaman vardı, kötü bir şey değil. Ama eskiden hayır sahibi insanlar şifahane kuruyorlardı. Mesela en son hatırladığım, eskiden biz "aşağı Gureba" derdik. Vakıf Gureba Hastanesi. Oranın vakfiyesini hatırlıyorum. Bezmialem yani Sultan Mahmut'un eşlerinden bir tanesi. Hayrat sahibi bir kadındı. Zengin-fakir herkes gidebilir. Ha kapasitesi mahduttur o ayrı. Bu kapitalist dünyada eğer böyle bir zihniyet ortaya çıkarsa bunun binası, mimarisi de tez zamanda ortaya çıkar. Önemli olan önce bina değildir. Şimdi o kadar kapital var insanlarda, o kadar para var. Vakıf, durdurmak demektir. Size akan bir meblağı durduruyorsunuz, Cenabı Allah'ın rızasını umarak insanların hizmetine sunuyorsunuz. Değirmenler, zeytinlikler vakfediliyor ve onların kira gelirleri ile vakıf çalışmaları dönüyor. Pekâlâ, bu bugün de olabilir yani.

Hocam, şifahaneyi "bilabedel hizmet vermesi, personelinin hastaların kahrını güler yüz ile çektiği ve herkesin hizmet alabildiği yer" olarak tanımlayacak olursak bugünün devlet hastanelerini de şifahane olarak değerlendiremez miyiz?

İnşallah öyledir. Yalnız ben bir kelimeye takıldım, izin verirseniz. Kahrını çektiği dediğiniz anda eğer o kahr olarak görülüyorsa, kahr çekmek olarak görülüyorsa orada benim bahsetmeye çalıştığım hizmet yoktur. Yani öyle olmalı ki, öyle olmuş ki; hayatın bir cilvesi olarak ona bakılıyor ve o belki bir kahr olarak görülüyor, bir hizmet vesilesi olarak görülüyor. İnsana kahr çekmek ağır gelir ama öyle insanlar var ki sair insana kahr gibi görünenler onlara lütf gibi, hizmet vesilesi gibi gelir. Bir tanesi bu. Devlet hastanesi tabi dediğiniz gibi ama orada da sigorta, yeşil kart bilmem ne gibi konular var. Hiç devletin bütçesine de yük olmadan, kadim dünyada olduğu gibi bir vakıf sistemi içinde bir hizmet verilmesinden söz ediyorum. Peki, bu mümkün mü? Bana göre mümkün. Bir köprü, bir özel havaalanının gelirlerini bir şifahaneye vakfedersiniz ve bu şekilde hizmet verilebilir. Frenk memleketlerinde mesela ilmi araştırmalar için böyle vakıflar var ve çok ciddi ilmi araştırmalar böyle vakıflardan çıkıyor.

"Osmanlı mimarisi mütevazı, çok fani, fevkalâde nispetli ve derinliklidir"

İzniniz olursa mimari, şehirler, evler, hastaneler, kabristanlar üzerinde biraz durmak istiyoruz hocam. Bu noktada, devrini ve kendisinden sonra gelen devletleri çok etkilemiş olan Osmanlı'ya sizin rehberliğinizde daha yakından bakabilir miyiz? Osmanlı'da mimari, şehirler, evler, hastaneler nasıl bir dizilim içinde idi?

Osmanlı şehri, Osmanlı manevi dünyasını şunu çok net yansıtır. Bireyin hayatla, varlıkla, Allah'la olan ilişkisi aynen şehre yansıtılır. Detaylara girmeden söyle söylemek münasip olur: Osmanlı insanı, İslam uygarlığının bir yorumunu yapmıştır. Bu yorumda şu iki unsur çok net görüyoruz: Bir tanesi iktifa (yetinme). Maddeye bakışta. Maddi dünyadan hiçbir şey almadan yaşamak mümkün değildir ama en az almaktır. Neden? Çünkü Osmanlı toplumu, maddi dünyayı aynı hayat gibi, ilim gibi, para ve kabiliyet gibi insana emanet olarak görür. Bu emaneti en az kullanmak, mümkünse kullandığından fazlasını üzerine eklemek ister. Osmanlı şehri kurarken bir tanesi bu. İkincisi de nispet. Nispete uyar. Hayatın bir oranı vardır. Şehri kurduğu yerin topografyasına bakılırdı. Denizlerle, sularla ilişkisine

bakılır, o topografyayı en az rahatsız edecek ve nispeti bozmayacak şekilde şehirler inşa edilirdi. Çünkü insanda çevreyi değiştirme kabiliyeti vardır. Diğer hiçbir canlıda çevreyi değiştirme kabiliyeti yoktur. Arılar ya da karıncalar bin sene önce nasıl yaşıyorsa şimdi de aynı şekilde yaşıyor. Ama insanlar öyle değil, insan çevreyi değiştiriyor. Bunu yaparken çevrenin kendisine emanet olduğunun farkında olan insanın davranışı başkadır, çevrenin sıfır maliyetli bir girdi olduğuna inanan ve kendi ihtiraslarını ön plana çıkaran insanın anlayışı başkadır. İşte Osmanlı birinci şıkkı tercih etmiştir. Ve en önemlisi de Osmanlı insana saygı gösterir. İnsanın var olmak için tabiata, gökyüzüne, toprağa, diğer canlılara ihtiyacı vardır. İnsan asosyal bir varlık değildir. Hayvanlarla, toprakla birlikte yaşar. Osmanlı, kurduğu şehirlerde bu saydığım unsurlarla insanın ilişkisini kesmemeyi tam aksine teşvik etmeyi görmüştür. Onun için çok mütevazı, çok fani, fevkalâde nispetli, çok sıradan gibi görünen ama arka planında büyük bir derinlik taşıyan bir mimari oluşturmuştur. Osmanlı mimarisinde fonksiyon bütün bunlardan sonra gelir. Osmanlı itikadına göre insan aklıyla değil duygularıyla yaşar. Sevgisiyle, inancıyla yaşar. Akıl, bunların emrinde olduğu müddetçe bir anlam ifade eder. Dolayısıyla hastane mimarisi de şehrin içinde, şehirle uyumlu bir mimaridir. Genellikle de bir külliye içinde kaybolmuş gibidir. Şehirlerin etrafında inşa edildikleri külliyeler, Osmanlı toplumunun bütün ihtiyaçlarına cevap veriyordu.

Şu anda bizde yer yokluğunun da etkisi ile özellikle şehrin dışında hastane kompleksleri tercih edilir halde. Ve oraya gitmek, ulaşmak da zor, konaklamak da zor ve tabi cebinizde de yüklü miktarda akçeniz olması gerekiyor...

Şimdi her medeniyet algısı kendi hastanesini de kuruyor. Mesela şimdi sağlık turizmi diye bir şey çıktı. Check up'lar ve modern görüntüleme yöntemleri var. Bunlar tabi teknolojik ve ilmi ihtiyaçlardan doğuyor. Ama şunu da unutmamak lazım: Teknolojiye ve ilme atfettiğiniz önem. Yani ilmi bir mutlak olarak mı kabul ediyorsunuz yoksa göreceli bir değer olarak mı kabul ediyorsunuz, bunlar çok önemli. Eski insanlar bunlara hiç önem vermiyorlardı demek yanlış olur. Ama biliyorlardı ki ilmin de bir sahibi var. Ve o sahip ile birebir irtibat kurmaya çalışıyorlardı. Eski insanların hayata bakışında Allah çok merkezdeydi ve hayatın birebir her gün içinde idi. Şimdiki insanlar öyle değil. Batıda zaten Rönesans ve devamında "Tanrı" rafa kalktı. Ha var, her hafta kiliseye gidiliyor. Bizde de 80 sonrasındaki eğilim devam ediyor, orada da yeni bir tanrısal tanım yapmağa çalışıyoruz.

Osmanlı döneminden kalan hasta onam formlarına baktığımızda hekimin aracılığıyla, eliyle Allah'tan şifa murat edildiğini görüyoruz. Hekime gene para verilir, gene para ilişkisi vardı ama şifanın kaynağının Allah olduğu ifade edilirdi. Bugün ise bedeli olduğu düşünülen para karşılığında doktordan şifa talep ediliyor. "Eğer şifa veremiyorsan ben sana para vermiyorum, şifayı verene gidiyorum, parasıyla değil mi?" gibi bir anlayış var...

E bu sadece sağlık konusunda böyle değil ki. Her alanda olduğu gibi tanrı anlayışının materyaleşmesi, problemin çözümünün kuldan beklenmesi meselesidir. Bu rasyonel bir hayat anlayışıdır. Rasyonalite problemi çözemediğinde, "bu bir istisnadır" der ve ince hikmeti göz ardı eder. Çünkü onu göz önüne alsa bu defa bir büyük, sorgulanmaz külli kudretin varlığını kabul edecek. E bu anlayış bunun temel kabulü ile çatışıyor. Bu anlayış Türkiye'ye de geldi. Mesela eski insanlar şöyle söylüyorlardı: "Eğer rahatsızsanız üç şey yapın. Allah'a dua edin ve ondan şifa niyaz edin, Kur'an okuyun ve hekime gidin." Şimdi modern insanlar ya da ister istemez modernitenin etkisi altında kalan insanlar ilk ikisinde biraz tereddüt ediyorlar.

Sıralamayı değiştirmişiz hocam. Bir yakınımız hastalandığında koştura koştura onu parasal gücümüz oranında en modern tedavilerin uygulandığı hastaneye götürüyoruz, sonra dua ediyoruz. Kur'anı ise eğer hastamız mevta olmuşsa okutuyoruz...

Evet. İnsanlara çok sıcak görünme de hayatın bir sonu var. Bunu kabul etmek lazım. Büyükler derler ki, "Bu dünyaya gelirken size sormadılar, giderken de sormayacaklar." Bu bir realite.

Onam formlarından ve eski kaynaklardan görüyoruz ki, eskiden İslam medeniyetinde doktora gidilir, "Sizin vesilenizle Allah'tan şifa niyaz ediyorum" denirmiş. Hastalıklar da anlaşılır, basitmiş. Bugünkü gibi karmakarışık değilmiş. Bugün doktora gittiğinizde size prospektüs gibi konuşuyorlar, siz çoğu kez pek bir şey anlamıyorsunuz. Hastalığınızın ne olduğunu tam anlayamıyorsunuz. Sadece vücudunuzda yolunda gitmeyen bir şey olduğuna hükmediyorsunuz. Makinalara giriyorsunuz, farklı farklı ilaçlar, tedaviler deniyorsunuz. Ve adeta doktora teslimsiniz. Şifayı verecekse o verecek. Eğer işinin ehli bir doktor ise verecektir. Veremiyorsa başka bir doktora gidilmelidir. Adeta doktorlar Tanrılaştırılıyorlar sanki...

Bu dediğiniz durum sadece tıp için

geçerli değil, genel bir dünya görüşünün tıp alanındaki yansımasıdır. Mesela aklıma ilk gelen ülkemizdeki üniversiteye giriş sınavları da böyle. Bu sınav insanlar tarafından hayat memet meselesi gibi algılanıyor. Sanki bu sınavı kazanamayan hayatta başarı kazanamaz. Artık aç kaldı, sefil oldu. Bu durum insanları büyük bir azaba duçar ediyor. Gene eski insanların inancına göre rızık Allah veriyor. Kısmet, kader hiç belli değil. O bakımdan hayat çok renkli bir oyun. Ama bugün 17 yaşındaki delikanlı ya da hanımefendi kızımız imtihanı kazanamayınca hayat bitmiş gibi. Biraz önce anlattıklarınız, bu anlayışın tıbbı yansımasıdır. Biraz bunların dışına çıkıp genel manada hayata baktığınız zaman başka bir resim görüyorsunuz ama şimdi bir bombardıman altında Türk insanı. Batılı insan bu bombardımanı atlatmış, onlar daha rahat yaşıyorlar. Bizde ise o devletçi anlayış sürüyor. Okuyamazsan devlette iş bulamazsın, devlette iş bulamazsan hayatını garanti altına alamazsın. Zanaatlar eğitimin daima altında görülüyor. Bugün artık toplumsal statüyü tır belirliyor. Amerika'da para belirliyor. Şimdi Türkiye'de para da belirlemeye başladı. Ama eski toplumda bunlar belirlemedi, Allah rızası belirliyordu. Tabi bugünün şartları ile eskiye baktığımız zaman buna inanmak fevkalâde zor. Biz bugünün şartları ile biçimlenmiş ve elimiz kolumuz bağlı vaziyetteyiz. Onun için diyor, "Kapıda kul var sultandan içeru." Bugün bize bir masal gibi geliyor ama eski insanlar buna inanıyorlardı.

"Dünyada mekân, ahirette iman" sözü nasıl bir sözdür?

Bazı büyükler onu, "dünyada mekân, ahirette iman gereksizdir" diye yorumluyorlar. Dünyada iman önemlidir. Mekâna zaten sahip olamazsınız, onların ancak emanetçisi olursunuz. Ahirette ise kabir var, Araf var, Cehennem var. Orada mekân önemlidir. Tabi gene bunu inananlar için söylüyorum. İnanmayanlar için hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Onlarla bu söylem tartışılmaz. Çünkü onların zihin ve gönül dünyasında bu kavramlar yok.

Geçmişte kabristanlar camilerin hatta evlerin avlularında yer alıyordu. Bugünün şehirlerinde ise hep şehirlerin dışında tahsis edildiğini görüyoruz. Bu ne anlama geliyor?

Modern insan ölümden korkuyor, ölmek istemiyor, ölümü düşünmek, hatırlamak da istemiyor. Modern insan ihtiyarlamak da istemiyor. İhtiyarlayınca ne olur? Bir defa üretemezler kapitalizme göre. O nedenle ihtiyarlar hayatın dışına çıkartılır, bir an önce ölsün diye beklenir. Eskiden böyle değildi, ihtiyarlar bir uyarı vesilesi

ve vasıtası idi. Ölüm de gaflette olan insana büyük hakikati hatırlatıyordu. Dolayısıyla ölümün simgesi olan kabristanlar şehrin ve hayatın içinde olurdu. İnsanlar evlerinden çıkıp komşularına giderken bile ölümü hatırlardı. Şimdi yeni yapılan camilerde bile kabristan yok, yönetmelikler izin vermiyor. Kabristanlar şehrin dışına atılmış vaziyette. Eğer oralara çıkmazsanız onları görmezsiniz. Bu da bir anlayış meselesidir.

"Kabristanlar, salâlar ve hasta ziyaretleri hakikatin hatırlatıcılarıdır"

"Mezarlıkları şehirden kaldırdığınız anda şehrin altından büyük bir temeli çekip almış olursunuz" demişsiniz bir yerde. Bu cümleyi biraz açabilir misiniz hocam?

Bu tabi, baktığınız medeniyet algısı açısından değerlendirilmesi gereken bir konu. Siz şehirde İslami bir medeniyet algısının var olmasını istiyorsanız yani hayatın ölümle iç içe olduğunu, ölümün hayatın devamı olduğunu ve buradaki efa (fiil, yükümlülük) ölümden sonra size yol göstereceğini veya sizi karanlığa duçar edeceğini biliyor ve buna inanıyorsanız ölümsüz bir hayatı düşünmemeniz lazım. Bu açıdan baktığınızda mezarlık size ölümü hatırlattığı için daima yanınızda bulunması gerekir diye düşünülmelidir. Eskiler bu anlayışın tabiki olarak kabristanları şehrin içinde her yerde inşa etmişlerdir. Çok büyük ölçekli değil, hatırlamak için yeteri kadar. Aksi halde üzerinizde karabasan gibi oturur, hiçbir şey yapamazsınız. Bir de şunu unutmamak lazım. İnsanın gaflete büyük bir meyli vardır. Gaflet aynı zamanda bir emanettir, büyük de bir lütfur. Aksi halde insan varlığı büyük hakikatle çok zor yaşayabilir. Dünyevi meşguliyetler her zaman lazımdır, faydalıdır ama esas büyük sebebi, büyük lütfu unutmamak için mezarlıklar mühimdir. Bunu çekip aldığınız zaman medeniyetinizin temel direklerinden birini şehrin dışına atmış oluyorsunuz. Mesela cenaze salâları vardır. O cenaze salâları da size çevrenizden, mahalmenizden, semtinizden birinin bu dünyadan ayrıldığını ifade eder. Eskiden bunlar her zaman yapılan şeylerdi, şimdi pek yapılamıyor. Onlar da gene hatırlatıcı unsurdu. Özetlemek gerekirse insan dikkatli yaşamak mecburiyetindedir. İşte kabristanlar, salâlar, hasta ziyaretleri bu dikkatli yaşamanın hayatımızdaki temel hatırlatıcılarıdır. Bunlar ecel ve hastalık her an sizi bulabilirin teminidir.

İzniniz olursa son birkaç soru yönelmek istiyorum. Hastalık kavramına bakışta geçmişte bugüne neler değişti? Örneğin eskiden hayatın normal bir

“Modern insan ölümden korkuyor, hatırlamak da istemiyor. Modern insan ihtiyarlamak da istemiyor. İhtiyarlayınca ne olur? Bir defa üretmezler kapitalizme göre. O nedenle ihtiyarlar hayatın dışına çıkartılır, bir an önce ölsün diye beklenir. Eskiden böyle değildi, ihtiyarlar bir uyarı vesilesi ve vasıtası idi. Ölüm de gaflette olan insana büyük hakikati hatırlatıyordu. Dolayısıyla ölüm simgesi olan kabristanlar şehrin ve hayatın içinde olurdu. İnsanlar evlerinden çıkıp komşularına giderken bile ölümü hatırlardı.”

evresi olarak görülen bunama, bugün alzheimer adıyla hastalık olarak isimlendirilip tedavisi aranıyor. Geçmişte hastalık neydi, bugün ne?

Geçmişte bir imtihan olarak, Cenabı Allah'ın kuluna verdiği bir sınav sorunu olarak algılanırdı ve hastalığa karşı tabi ki şifa aranırdı ama şifadan önce sabır aranırdı. Bugün ne arandığını ben bilemeyeceğim. Onu hastalıklar ile uğraşanlar daha iyi biliyorlar. Bugün hastalığa karşı sabır arandığını pek söyleyemem. Zahiri sebepler üzerinde hep duruluyor. Tabi sebepler var. Başta da söyledim, bu dünyada sebepsiz hiçbir şey yok. Ama sebepler mutlak ve zaruri değil. Onlar bir büyük gerçekliği sanki saklamak için birer paravan gibi. Bir misal vereyim: Bir Türk entelektüel hanımefendi Fransa'da tren yolculuğu sırasında bir rahip ile sohbet ediyor. Diyor ki “Ben ateistim.” Rahip, “Niçin ateistsiniz?” diye soruyor. Diyor ki, “Bizim mahallede çok güzel bir çocuk vardı. Çok da küçüktü. Şifası bulunmaz bir hastalığa duçar oldu, tutuldu. Baba ve anne çok çektiler, çocuk çok rahatsız oldu ve en nihayetinde öldü. Ben böyle bir tanrıyı tanımlıyorum.” Rahibin cevabı şu oluyor: “Siz tanrıyı tanımlıyorsunuz değilsiniz, siz tanrı ile kavgalısınız. Eğer tanrıyı tanımasaydınız,

hastalığın sebebini ona izafe etmezsiniz.” İşte hadise bu kadar basit. Hastalıkları birer imtihan olarak görmek lazımdır. Ha biz imtihanlardan da Allah'a sığınıyoruz. Zor sorulardan ona iltica ediyoruz. Allah buyuruyor ki, “Size ancak yüklenebileceğiniz kadar yüklerim.” Biz de, “Hiç yüklenme Yarabbi” diyoruz. Şimdi öyle görünmüyor. İşte üşüttü, ihtiyarladı, çok yemek yedi. Bunlar var, yok değil. Ama arkasında bambaşka bir sebep var.

Hayatı bu algı ile yaşamak istersek örneğin bir hastalık gelip bizi bulduğunda ne yapmalıyız? Eski insanlar ne yaparlardı?

Eski insanlar da hekime giderlerdi mutlaka. Ama işte Cenabı Allah'a dua ederlerdi ve Kur'an okurlardı. Şöyle dua ederlerdi: “Yarabbi bana ömür ver. Ama sağlıklı, ibadetli, hizmetli, muhabbetli ömür ver.” Bu dünyada kalmanın hikmeti ne peki? İnsanlara faydalı olmak ve ilahi mesajı yaşamak ve yaşatmak. Bunun için de zamana ihtiyacımız var... Bu arada bir not olarak şunu da söylemek isterim. Eski insanlar derlerdi ki, “Sizler yaşlılara bakıp onların haline imrenin. Çünkü ‘benden çok yaşamıştır, mutlaka ibadeti benden çoktur’ deyin. Gençlere bakıp onlara da imrenin. Çünkü ‘günahı

benden azdır’ deyin.” Şimdi bu söylediğim de modern lojik (mantık) açısından doğru değil. Ama ne doğru ki modern lojik açısından. Hayatın neresine akli oturtunuz da hayatı bütünüyle yaşanır hale getiriyorsunuz, yok böyle bir şey.

Modern tıp bize ölüncüye kadar genç kalmanın yollarını vaaz ediyor. İlaçlarla, chech up’larla, turizmle, tatillerle... Adeta yaşlılık hastalıktan sayılıyor sanki. Ne dersiniz?

Şair sözü diyor ki “İki şey çok kötüdür. Biri gençliğe özenen yaşlı, öteki yaşlılığa özenen genç.” Hayatın akışı içinde her yaşın kendine göre feyzi, güzelliği vardır. Her şey zamanında ve yerinde.

Ölüm kötü, yok sayılması gereken bir şey mi?

Valla ister yok say, ister vay say. Cahit Sıtkı, Otuz Beş Yaş Şiiri’nde söylüyor ya, “Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misali o musalla taşında” diye. Ölüm, ahirete iman eden bir Müslüman için bir geçiş dönemidir. Yani bu fiziki âlemden manevi âleme geçiş. Allah hepimize hayırlı, feyizli, ibadetli, hizmetli, muhabbetli ömür nasip etsin vesselam.